

Het onderzoek kan immers over een langere periode gebeuren zodat de *evolutie* van de relaties kan worden vastgesteld.

Het buitengewoon boeiend en overtuigend relaas van de groei van een stabiele sociale orde binnen een zich vormende apengemeenschap is natuurlijk niet alleen als beschrijving op zichzelf, maar nog vanuit een ander oogpunt belangwekkend. Dit boek, waarvan de hoofdstelling door Frans de Waal wordt samengevat als "de wortels van de politiek zijn ouder dan de mensheid" zegt ons iets over de oorsprong van ons gedrag, want al stammen we niet af van chimpanzees, ze zijn zeer nauw met ons verwant en de fundamentele gedragingen van onze verste voorouders moeten op de hunnen hebben geleken. De vraag is of we onder alle cultureel gegroeide verschillen in de vormen van de menselijke samenleving, iets kunnen herkennen van de gemeenschappelijke oerbasis waaruit ze zijn ontstaan. De filosofie kan ons, zoals Jean Rostand het reeds stelde, niet dikteren wat we moeten doen, hoe we moeten leven en samenleven. Maar het is de taak van de bioloog, in zoverre hij erover beschikt, de gegevens door te spelen, die ons in staat moeten stellen onszelf beter te begrijpen en ons daardoor een beter idee te vormen van de wegen die we kunnen kiezen.

Mia GOSSELIN
Onderzoeksleider N.F.W.O.

* * *

DIE SAMMLUNG

Gerda Meyerink (red.), *Die Sammlung*. Querido, Amsterdam, 1983, 318 blz., ISBN 90 214 7495 6.

In een interview dat ik, nu precies tien jaar geleden, mocht hebben met de bekende Nederlandse historicus-socioloog wijlen prof. P.J. Bouman, kwamen ook enkele kwesties aan bod rond de geschiedschrijving. Het ging er bij hem om dat de historicus ook aandacht moest schenken aan de tijdsgeest van de behandelde periode. In dit verband wees hij op het belang dat de literatuur *ook als bron* kon hebben voor de historicus. Deze overweging kwam opnieuw in mijn hoofd op toen ik de lectuur aanvatte van dit Querido-boek.

De titel *Die Sammlung* was oorspronkelijk die van een emigrantenmaandblad dat van september 1933 tot augustus 1935 onder de redactie van Klaus Mann bij Querido Verlag verschenen is. Het was een tijdschrift dat vooral Duitse auteurs, die voor het Hitlergeweld uitgeweken waren, een literair forum wilde geven. "Dit tijdschrift zal ten dienste staan van de literatuur, die zo belangrijke zaak die niet slechts één volk aangaat, maar alle volkeren der aarde. Enkele volkeren zijn zo zeer op een dwaalspoor geraakt dat zij het beste dat zij hebben verfoeien, zich ervoor schamen en het niet langer in eigen land dulden. In deze landen wordt de literatuur geweld aangedaan. Om zich aan dit geweld te onttrekken verlaat de literatuur het land. In zo'n situatie bevindt zich op het ogenblik de ware, de geldige Duitse literatuur..." (p. 9) Met deze woorden opent de redactie haar verantwoording om in de materieel en politiek moeilijke omstandigheden van de jaren dertig, met een dergelijk tijdschrift van start te gaan. De

functie ervan zal ondermeer politiek zijn, meent Klaus Mann verder en dit onder druk van de gevaarlijke situatie die niet enkel Duitsland maar de hele mensheid bedreigt. Vandaar dat de redactie zich richt tot alle mensen die nog geloven in een andere toekomst dan die voorgehouden door de nazi-ideologie. Een kleine twee jaar na het verschijnen van deze oproep moest het blad zijn verschijnen staken. Vooral financiële moeilijkheden lagen aan de basis ervan.

In de hier voorliggende herdenkingsuitgave naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van het tijdschrift, werden zevenenveertig artikels, korte stukken en gedichten van toen, opgenomen. Een samenvatting van deze bloemlezing geven, is binnen het kader van een recensie ondoenbaar. Qua grootte, kwaliteit en inhoud liggen ze trouwens té ver uit elkaar. Een aantal vertrekken rechtstreeks van de politieke situatie zoals bijvoorbeeld die van Heinrich en Klaus Mann en van Ernst Bloch. Andere artikels zijn meer algemeen beschouwend van aard en hebben slechts onrechtstreeks te maken met de tijdsomstandigheden. Een uitschietter in deze reeks is het essay van Norbert Elias *Kitschstyl en kitschtijdperk* (pp. 211–222). Nog andere kan men wellicht het best omschrijven als louter 'literatuur' zonder enige direct merkbare relatie tot de tijdsproblematiek. Zij steunen eerder op een algemeen-menselijke probleemstelling zoals angst en eenzaamheid. Een voorbeeld hiervan is het *Dagboek* van gravin Franziska zu Reventlow. (pp. 205–210) Alles bij elkaar genomen krijgt men hier dus een bonte verzameling van teksten en een auteurslijst met een groot aantal bekende namen erin. Naast de reeds geciteerde ontmoet men er ondermeer nog Franz Kafka, Ernest Hemingway, Albert Einstein, Ludwig Marcuse, enzovoort.

Ondanks deze indrukwekkende namenlijst en de aanwezigheid van enkele kwaliteitsproducten, kan de samenstelling van deze jubileumuitgave toch niet voldoen. De heterogeniteit is zo groot en de meeste van de bijdragen zijn zo kort en laten zich zo moeilijk vatten in een bredere verstaanscontext dat ze elke inleving bij de huidige lezer moeilijk, zo niet onmogelijk maken. Ook blijft men na de lectuur met een wat wrange nasmaak achter. De vraag dringt zich immers op of de door de redactie zo expliciet verkondigde verbinding tussen literatuur en politiek de eerste niet te veel hypothekeert. Kan en mag men zich op grond van een politieke stellingname – hoe terecht die ook moge zijn – uitroepen tot de behoeders van de 'ware literatuur'? Het geval van de toen in Duitsland verblijvende en door de emigranten belaagde arts-auteur Gottfried Benn toont het ongerijmde en zelfs gevaarlijke van die stelling aan.

Raoul BAUER

* * *

OVER MUZIEK

Etty Mulder, *Muziek in spiegelbeeld. Essays over muziekfilosofie en dieptepsychologie*. Baarn. Ambo, & Schoten, Westland, 1985, 111 blz., 398 Fr., ISBN 90 263 0692 X

In het Nederlands taalgebied verschijnen niet zoveel beschouwelijke studies over muziek. Dit is een grote lacune. Het thema is echter moeilijk en de 'stof'